

8. Лонська Л.І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 19 с.

9. Мірченко М.В. Синтаксичні категорії речення: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2002.

10. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994.

11. Умрихіна Л.В. Семантика оптатива та засоби його вираження в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2007.

УДК 811.161.2:81'38

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.2.9>

ГРАФОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ДІАЛОГІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ

GRAPHICAL AND STYLISTIC MEANS OF DIALOGICITY OF A SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TEXT

Шабуніна В.В.,

orcid.org/0000-0001-7957-3378

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Тур О.М.,

orcid.org/0000-0002-8094-687X

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,

професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Крот В.О.,

orcid.org/0000-0002-2926-6916

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри початкової освіти, гуманітарних дисциплін та інформатики

Обласного коледжу «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія

імені А.С. Макаренка» Полтавської обласної ради

У статті підкреслено, що важливим аспектом комунікативного напрямку мовознавства є дослідження лінгвістичних засобів тексту, оскільки саме вони слугують для вираження смислів у текстовій діяльності та забезпечують продуктивне спілкування. Метою статті є поглиблення вивчення діалогічної структури науково-навчального підстилю, висвітлення графостилістичних ресурсів, що забезпечують його діалогічну організацію, посилюють увагу адресата, реалізують його прагматичні сподівання, а також підтримують комунікативну взаємодію між адресатом і адресантом.

Доведено, що комунікативну спрямованість науково-навчальних текстів забезпечує багатоманіття графостилістичних засобів. На конкретних прикладах продемонстровано, що адресант використовує такі комунікативні тактики, як *виділення слова, словосполучення, речення* за допомогою напівжирного шрифту, курсиву, підкреслення, рамки, величини літер, гарнітури та кегля – для логічного наголошення, попередження про різне функціональне призначення слів, надрукованих із використанням різних шрифтів і стилів, розмежування головної та другорядної інформації; *інтервал*, щоб розставити логічні акценти; *графічні скорочення*, які насичують лексико-граматичну структуру, прискорюють діалог між комунікантами; *субтекст іншої знакової системи*, що усуває повторення кількості назв, забезпечує інформаційність, унаочнює інформацію, полегшує сприйняття навчального матеріалу; *іншомовна графіка*, потрібна, щоб забезпечити експресивність науково-навчального тексту, привернути увагу адресата; *загальноприйняті розділові знаки*, використовувані з *експресивно-стилістичною метою* для акцентування проголошеної авторської ідеї, демонстрування мовної компресії, передавання авторської модальної семантики; *квадратні чи кутові дужки*, необхідні, щоб привернути увагу до інтертекстуальних включень; *графічні засоби зменшення одиниць плану вираження при збереженні кількості інформації*, які активізують механізм симультанного передавання інформації, забезпечують відносну легкість сприйняття й засвоєння повідомлюваного; *нумерований та маркований списки* – з метою оптимізації комунікативного впливу; *поділ тексту на колонки* – для забезпечення ефективної комунікації; *примітки* – з метою конкретизації чи уточнення висловленої думки, доповнення змісту

основного тексту; *виноски*, які забезпечують швидке ознайомлення з авторськими поясненнями; *покликання* – для актуалізації фонових знань адресата, стимулювання процесу творчого сприйняття; *поділ тексту на частини, розділи, підрозділи, пункти, підпункти, параграфи*, що забезпечує швидкий пошук потрібного матеріалу в тексті. Наголошено, що ці та інші засоби утворюють графостилістичне підґрунтя діалогічної структури науково-навчальних текстів.

Ключові слова: діалогічність, адресат, адресант, науковий текст, науково-навчальний підстиль, графостилістичні засоби.

The article emphasizes that an important aspect of the communicative area of linguistics is the study of the linguistic means of the text, since they are the ones that serve to express meanings in the textual activity and ensure productive communication. The purpose of the article is to deepen the study of the dialogic structure of the text of the scientific and educational substyle, to highlight the graphical and stylistic resources that ensure its dialogic organization, strengthen the addressee's attention, realize his pragmatic expectations, and also support optimal communicative interaction between the addresser and the addressee.

It has been proven that the communicative focus of scientific and educational texts is ensured by a variety of graphical and stylistic means. It was demonstrated by specific examples that the author uses such communicative tactics as *highlighting words, phrases, sentences* using bold, italics, underlining, frames, letter sizes, typefaces, and skittles – for logical emphasis, warning about the different functional purpose of words printed from using different fonts and styles, distinguishing main and secondary information; *spacing* to place logical emphasis; *graphical abbreviations* that enrich the lexical and grammatical structure, speed up dialogue between communicators; *the subtext of another symbolic system*, which eliminates the repetition of multi-word names, provides informativeness, visualizes information, facilitates the perception of educational material; *foreign language graphics*, needed to ensure the expressiveness of a scientific and educational text, to attract the attention of the addressee; *common punctuation marks used with an expressive and stylistic purpose* in order to emphasize the author's idea, demonstrate linguistic compression, and convey the author's modal semantics; *square or angle brackets* necessary to draw attention to intertextual inclusions; *graphic means of reducing the units of expressing data while preserving the amount of information*, which activate the mechanism of simultaneous transmission of information, ensure relative ease of perception and assimilation of the message; *numbered and marked lists* – in order to optimize the communicative impact; *dividing the text into columns* – in order to ensure effective communication; *notes* – for the purpose of concretizing or clarifying the expressed opinion, supplementing the content of the main text; *footnotes* that provide quick access to the author's explanations; *references* – to update the addressee's background knowledge and stimulate the process of creative perception; *text division into parts, sections, subsections, clauses, and paragraphs*, which ensures a quick search for the required material in the scientific and educational text.

It is emphasized that these and other means form the graphical and stylistic basis of the dialogical structure of scientific and educational texts.

Key words: dialogicity, addresser, addressee, graphical means, scientific text, scientific and educational sub-style.

Постановка проблеми. Важливим аспектом комунікативного напряму мовознавства є аналіз лінгвістичних засобів викладу матеріалу, оскільки саме вони забезпечують вираження смислів у текстовій діяльності та зумовлюють ефективність спілкування. Організуючи навчальний процес, викладачі часто зосереджуються на суті освітньої компоненти, а способу спілкування не надають належного значення. Однак при лінгвістичному аналізі текстів науково-навчального підстилю треба враховувати, що саме спосіб спілкування визначає ставлення до предмета обговорення.

Навчальний процес передбачає взаємодію двох комунікантів. Основою навчального дискурсу є відношення *викладач – студент*, у процесі якого викладач, що володіє професійним знанням, здійснює вплив на студента через усний чи писемний текст. Цей текст найширше представляє зміст певної навчальної дисципліни – навчальну інформацію, завдяки якій у студента формується система професійних знань і уявлень. Успіх комунікації студента й викладача у процесі навчання безпосередньо залежить від того, наскільки сприятливе підґрунтя має навчальна інформація. На процес її сприйняття й розуміння

впливає система уявлень, сформована у студента на певний момент. Вона визначає ставлення здобувача освіти до предмета обговорення, глибину й адекватність розуміння та інтерпретації навчального матеріалу [1, с. 122].

Автор, прагнучи донести інформацію, орієнтується на конкретного адресата як під час добору мовного матеріалу, так і під час побудови висловлення. Для розроблення оптимальної комунікативної стратегії мовець повинен враховувати не тільки власні інтереси та мотиви, а й усвідомлювати психологічні риси і потреби співрозмовника [2, с. 9].

Науково-навчальний текст є центральним компонентом системи «адресант – текст – адресат», специфіка якої зумовлена прагненням автора викласти основи певної науки, подати базову частину накопиченої науково-професійної інформації. Для цього автор використовує спеціальні засоби впливу на адресата, які залучають читача до діалогу, поступово розкривають хід авторських думок і в такий спосіб на кожному етапі викладу матеріалу сприяють взаємодії адресата й адресанта. Варто зауважити, що певний вплив на адресата здійснюється за допомогою

не лише лінгвальних, а й паралінгвальних засобів. Важлива роль в оформленні тексту належить графічним засобам, які дозволяють забезпечити комунікативну спрямованість і структурну організацію тексту на лексичному, морфологічному й синтаксичному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковому стилю та його жанрам присвятили свої розвідки І. Гавриш, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, Л. Івашенко, А. Коваль, А. Медведєв, Н. Непийвода, Г. Онуфрієнко, П. Селігей, М. Тимошик, В. Шаркань, С. Ярема та інші дослідники, але графостилістичні засоби діалогічної організації текстів науково-навчального підстилю не знайшли спеціального лінгвостилістичного висвітлення.

Постановка завдання. Мовне повідомлення досягає комунікативної мети лише за умови його адекватного сприйняття відповідним адресатом. При створенні повідомлення під впливом фактора адресата та його передбачуваної відповіді відбувається оброблення цього висловлення задля досягнення максимального комунікативного ефекту й забезпечення контакту з отримувачем інформації. Стаття покликана поглибити вивчення діалогічності тексту наукового стилю, дослідити та схарактеризувати графостилістичні засоби підтримання комунікативного контакту між автором і читачем.

Виклад основного матеріалу. Реалізуючи стратегію мовленнєвого спілкування, автор науково-навчального тексту використовує багатоманітність графічних засобів. Вираження графічними засобами мови взаємодії комунікантів свідчить про діалогічність текстів науково-навчального підстилю, а діалогічне мовлення спрямоване на здобувача вищої освіти, від якого можна очікувати безпосередньої реакції.

Яскравою підказкою читачеві, якої не можна не помітити, виступає виділення слова, словосполучення, речення за допомогою напівжирного шрифту: **Прямий цикл Карно**, запропонований у 1824 р. французьким ученим С. Карно, є ідеальним циклом теплової машини, тому що забезпечує <...> [3, с. 39]; курсиву: *Цеоліти* – це алюмосилікати, які мають у своєму складі оксиди лужних і лужноземельних металів, характеризуються регулярною структурою пор, <...> [4, с. 78]; послання курсиву й напівжирного шрифту: При *частотній модуляції* використовуються приймачі з частотними детекторами [5, с. 397]; підкреслення: Позначення: T – обертовий момент, який передається колесом; z – кількість зубців колеса; m – модуль нормальний;

α – кут зачеплення; β – кут нахилу зубців до осі колеса <...> [6, с. 159].

Кожний розділ навчального видання починається з нової сторінки. Для назв розділів використовують шрифт, де відсутні відмінності між рядковими і прописними літерами: **ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ТА КЕРУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ** [5, с. 16].

У науково-навчальних текстах речення, слова, словосполучення, що стоять поруч, можуть бути надруковані з використанням різних шрифтів і стилів. Автор має на меті попередити читача про різне функціональне призначення таких слів: <...> показують, до яких результатів може привести аналіз динамічних властивостей ЕМСАК при спрощеному підході ($M_c = const$) і поширенні одержаних результатів на <...> [7, с. 14].

Використання автором різного розміру шрифту в межах одного речення вказує читачеві на те, що інформація, подана шрифтом більшого розміру, є основною, а подальша – конкретизує першу: Тепловий баланс абсорбційної холодильної машини записують так: $Q_0 + Q_r = Q_a + Q_k$ (18.23), де Q_0 , Q_r , Q_a , Q_k – відповідно кількості теплоти, відведеної від джерела низької температури, <...> [3, с. 267].

Шрифтове виділення слів, словосполучень або речень у науково-навчальному тексті на певному етапі комунікативної взаємодії слугує засобом логічного наголошування. Авторська підказка через шрифт, ймовірно, свідчить про прагнення адресанта досягти максимального перлокутивного ефекту, розставити логічні наголоси в контексті. Реалізуючи таку комунікативну інтенцію, автор повідомлення застосовує розріджений інтервал: **За способом передавання навантажень** рами поділяються на такі <...> [8, с. 52].

Аналіз підручників і навчальних посібників довів, що з метою комунікативного впливу автор використовує в текстах науково-навчального підстилю різні види графічних скорочень, які сприяють насиченню лексико-граматичної структури, уникненню повторення кількаслівних назв, цим самим прискорюючи діалог між комунікантами завдяки економії часу на читання та сприйняття. Наприклад: **Програмний пристрій керування (ППК)** позбавляється безпосереднього керування елементами структури [9, с. 56].

Маючи подібну комунікативну інтенцію, автор використовує в науково-навчальних текстах умовні позначення. Наприклад: Шорсткість поверхні $\text{Ø}64$ визначається стандартом на круглий прокат, <...> [10, с.157] (Ø – діаметр).

Тексти підручників, навчальних посібників для здобувачів вищої освіти насичені формулами, які уможливають практичні розрахунки: <...> при постійному тиску $p dv = R dT$, будемо мати $c_p - c_v = R$ [3, с. 22].

Зважаючи на те що процес комунікації читача з навчальним текстом передбачає отримання не лише інформації, а й способів її продукування та засвоєння, то досконалим засобом подання академічного знання є використання в текстах підручників і навчальних посібників таблиць, схем, рисунків тощо: Рис. 15.6. **Діаграма** деградації системи, <...> [9, с. 592]. Такі графічні засоби унаочнюють інформацію, полегшують її сприйняття, демонструють зацікавленість автора в ефективній передачі знань адресату. Отже, адресат при цьому впливає на вибір автором стратегії розгортання тексту.

Використання іншомовної графіки теж слугує своєрідним прийомом привернення уваги адресата. Він передбачає читача, який володіє цією графікою та розуміє запропоноване автором. Іншомовна графіка, набуваючи певної експресивності в навчальному тексті, передає звучання терміна мовою, з якої він походить. Така мовленнєва стратегія свідчить про намагання автора максимально передати смислове навантаження слова. Наприклад: Допуск розмірів позначають двома літерами *IT* або скорочено *T* (**від англійського *tolerans***) разом з номером квалітету точності [10, с. 45]. Іншомовна графіка розкриває мовну індивідуальність автора, засвідчуючи його мовомислення та рівень мовної компетенції.

Автор науково-навчального тексту використовує виділення слова чи словосполучення за допомогою лапок, проголошуючи тим самим авторську ідею: Цей **«руйнівний момент»** визначається з умови рівноваги <...> [11, с. 117–118]. Крім того, виділене лапками слово часто вживається в переносному значенні: Зручний в експлуатації **«мокрій»** газгольдер низького тиску показано на рис. 25.25, б [3, с. 461]; відтворює ідеї певної науки (метафори при цьому мають узуальний характер): <...> порушити рівновагу в атмосфері і стати причиною виникнення так званого **«парникового ефекту»** [3, с. 493].

У навчальних текстах автор може використовувати знаки питання, оклику з експресивно-стилістичною метою: <...> через таку поверхню струм **не проходить (!?)**, циркуляція **дорівнює 0 (!?)** [12, с. 29]. Така комунікативна тактика демонструє прагнення автора підкреслити важливість повідомлюваного факту. Знак оклику також надає реченню певної емоційності й експресивності,

в окремих випадках передає авторську модальну семантику.

Задля привернення уваги до інтертекстуальних включень, зокрема посилань на використані в тексті підручника джерела, автор застосовує квадратні дужки. Наприклад: Інтегральний елемент (інтегральна мікросхема) [2.5] – електронний пристрій з високим ступенем мініатюризації та інтеграції, <...> [9, с. 38]. Така тактика демонструє читачеві діалогічну взаємодію текстів у процесі їхнього функціонування, забезпечує сприймання адресатом повідомлення в його діалогічній співвіднесеності.

Науково-навчальні тексти демонструють тенденцію до передавання більшої кількості інформації без збільшення обсягу плану вираження. У підручниках і навчальних посібниках автори використовують деякі технічні інноваційні тактики, що виробляють засоби для зменшення одиниць плану вираження при збереженні кількості переданої інформації. До таких явищ належить своєрідне «стягнення» сполуки слів з однорідними членами речення за моделлю редуплікації, чому сприяє семантико-синтаксична близькість одиниць нового утворення. Зв'язок між ними передається графічно – за допомогою традиційного дефісу (-) або нетрадиційної скісної риски (/), наприклад: <...> передача (**i/або** обробка) повинна повторюватись не менше ніж три рази [9, с. 394].

Виявом певної компресії плану вираження є використання дужок при вставлених конструкціях, які передають зміст окремих повідомлень, а все висловлення має вигляд інформаційної піраміди, яку можна розкласти на зв'язні речення. Наприклад: Оскільки в таких нагнітачах абсолютна швидкість більша, ніж у попередніх випадках (**особливо у насосів з лопатками, загнутими назад**), то втрати опору в таких нагнітачів більші <...> [13, с. 127].

Запропонована автором комунікативна тактика долає лінійність мовного коду та активізує механізм симультанного передавання інформації.

До явищ, які підтримують тенденцію до передавання більшої кількості інформації та мінімізації плану вираження, можна віднести й заміну атрибутивних, генітивних і деяких інших сполук номінативним утворенням із дефісом, наприклад: Найчастіше для знаходження оптимальних значень використовують **симплекс-метод**, призначений для розв'язання задач лінійного програмування будь-якої розмірності [14, с. 328]. У цьому прикладі «скорочений варіант» **симплекс-метод** семантично прозорий, що дозволяє

йому замінити атрибутивну конструкцію *симплексний метод*.

Одночасне використання автором тексту одиниць українського й англійського алфавітів теж сприяє симультанності передавання інформації, наприклад: <...> **WEB-повідомлення** може бути закрито паролем [15, с. 526].

Крім предметної інформації, яка ідентифікує позамовний об'єкт, така номінація містить прагматичну інформацію, що стосується моделювання автора й адресата спілкування. Вона вказує, наприклад, що автор і адресат володіють цими різними кодами, відкриті для контакту, здатні оцінити «інноваційну технологію» у створенні такої номінації [16, с. 335]. Крім того, чіткий виклад навчального матеріалу зі збереженням темо-рематичної структури, необтяженість орнаментальними елементами, опертя на структури первинного синтаксису забезпечують текстові умови для швидкого передавання інформації та відносну легкість її сприйняття й засвоєння [1, с. 132].

Текст на сторінці навчального посібника може бути розташований у двох колонках. Графічне оформлення й дизайн такої сторінки асоціюється з енциклопедичним стандартом. Авторська комунікативна тактика полягає в побудові цього висловлення з використанням певних ознак моделі довідково-інформаційного текстотипу, тобто поєднання в одному гіпертексті автономних фрагментів, об'єднаних однією темою, що передбачає співвідношення «питання – відповідь» [16, с. 328–333]. Застосування елементів моделі довідково-інформаційного текстотипу при побудові висловлення іншого функціонального спрямування інтенсифікує процес комунікації, відповідає сучасним стандартам пришвидшеного інформаційного обміну.

Задля посилення комунікативного впливу автор при перерахуванні пунктів правил або тез часто використовує маркований чи нумерований списки, які покращують орієнтування в навчальному матеріалі та забезпечують його легше сприйняття. Зазначена авторська тактика наголошує на необхідності розгляду адресатами кожного з маркованих елементів як самостійного твердження.

Носієм позатекстової інформації стає графічне виділення. Наприклад, це стосується такого інтертекстуального засобу вираження, як примітка: **Примітка**. ППР – постійне паралельне резервування, КР – ковзне резервування, МР – мажоритарне резервування, АМР – адаптивне мажоритарне резервування, <...> [9, с. 607]. Примітки

в підручниках реалізують інтенцію автора конкретизувати висловлену думку, доповнити зміст основного тексту, надати додаткові пояснення чи зробити зауваження.

У кінці сторінки підручника або навчального посібника автор може робити виноски, використовуючи знак * (астериск) або нарядкову нумерацію. Такий інтертекстуальний засіб дозволяє читачеві ознайомитися з авторськими зауваженнями, поясненнями, коментарями чи порадами. Наприклад: Внутрішня енергія складається з <...> коливального руху атомів і потенціальної енергії U_n сил взаємодії між молекулами¹ [3, с. 16].

Покликаючись на джерело, використане в тексті підручника чи варте ознайомлення, автор за допомогою цього інтертекстуального засобу актуалізує фонові знання читача та інтенсифікує процес творчого сприйняття: Повніші відомості **можна знайти в додатковій літературі [2.7–2.14]** [9, с. 32].

До графічних засобів активізації уваги адресата належать також прийоми зовнішнього вираження композиційної структури тексту, тобто демонстрування його політекстуальності: поділ на частини, розділи, підрозділи, пункти, підпункти, параграфи. З цією метою автор використовує відповідні цифрові чи буквені позначення. Індексована система нумерації структурних підрозділів вважається найбільш оптимальною для підручників і посібників, адресованих студентам ЗВО. Кожний субтекст, що відповідає поняттям частини, розділу, підрозділу, пункту, підпункту, отримує свій номер; номер кожної структурної частини вміщує всі номери відповідних складників більш високих рівнів поділу [17, с. 143]. Обираючи комунікативну тактику, що реалізує в структуруванні тексту прийоми зовнішнього оформлення, автор науково-навчального тексту допомагає адресату швидко знаходити потрібний матеріал.

Висновки. Таким чином, елементи зовнішнього оформлення навчального тексту реалізують смислорозрізнавальну функцію, слугують паралінгвальними засобами писемної наукової мови. Розглянуті графічні компоненти комунікації, надаючи повідомленню емоційних, експресивних і стилістичних відтінків, привертаять та активізують увагу адресата, реалізують його прагматичні сподівання, підкреслюють авторську позицію, підтримують оптимальний комунікативний контакт між автором і адресатом науково-навчального тексту.

¹ Для досліджуваних в подальшому процесів можна зневажити такими складовими внутрішньої енергії, як внутрішньоядерна енергія, внутрішньоатомна енергія електронів і ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шабуніна В.В. Засоби діалогічної організації науково-навчальних текстів технічної галузі в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Дніпропетровський нац. ун-т імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2010. 221 с.
2. Непийвода Н. Інтерактивна стилістика. *Стиль і текст : Зб. наук. праць*. Вип. 4. Київ : Інститут журналістики, 2003. С. 6–18.
3. Теплотехніка : підруч. / Б.Х. Драганов та ін. Київ, 2005. 504 с.
4. Зубик С.В. Техноекологія. Джерела забруднення і захист навколишнього середовища : навч. посіб. Львів : Оріяна-Нова, 2007. 400 с.
5. Основи цифрових систем : підручник / І.П. Барбаш та ін. Харків : НАУ «Харківський авіаційний інститут», 2002. 672 с.
6. Бочков В. М. Розрахунок та конструювання металорізальних верстатів: підруч. / В.М. Бочков, Р.І. Сілін, О. В. Гаврильченко ; за ред. Р. І. Сіліна. Львів : Видавництво «Бескид Біт», 2008. 448 с.
7. Електромеханічні системи автоматичного керування та електроприводи : навч. посіб. / М.Г. Попович, О.Ю. Лозинський, В.Б. Клепиков та ін. ; за ред. М.Г. Поповича, О.Ю. Лозинського. Київ : Либідь, 2005. 680 с.
8. Бабіч Б.С. Технічне обслуговування й ремонт металевих кузовів автомобілів : підруч. / Б.С. Бабіч, В.В. Лущик. Київ : Либідь, 2001. 460 с.
9. Основи цифрових систем : підруч. / І.П. Барбаш, М.П. Благодарний, В.Я. Жихарев, В.М. Ілюшко, В.С. Кривцов, П.М. Куліков, М.В. Нечипорук, Г.М. Тимонькін, В.С. Харченко. Харків, 2002. 672 с.
10. Боженко Л. І. Стандартизація, метрологія та кваліметрія у машинобудуванні : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 328 с.
11. Прикладна механіка : підруч. / Е.М. Гуліда та ін. Львів, 2007. 384 с.
12. Чернишов П.М. Технічна електродинаміка : навч. посіб. / П.М. Чернишов, В.П. Самсонов, М. П. Чернишов. Харків, 2006. 290 с.
13. Срібнюк С.М. Гідролічні та аеродинамічні машини. Основи теорії і застосування: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 328 с.
14. Головка Д.Б. Надвисокочастотні методи та засоби вимірювання фізичних величин : навч. посіб. / Д.Б. Головка, Ю.О. Скрипник, О.П. Яненко. Київ : Либідь, 2004. 328 с.
15. Контроль та керування корпоративними комп'ютерними мережами : інструментальні засоби та технології : навч. посіб. / А.М. Гуржій, С.Ф. Коряк, В.В. Самсонов, О.Я. Склярів. Харків : «Компанія СМІТ», 2004. 544 с.
16. Радзієвська Т.В. Мовні зміни, час і соціум у контексті глобалізаційних процесів. *Мова і мовознавство в духовному житті суспільства*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. С. 310–347.
17. Тимошик М.С. Книга для автора, редактора, видавця : практич. посіб. Київ : Наша культура і наука, 2006. 560 с.